

УДК 330.101

DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2024-2.5>

Філяк М.С.

*кандидат економічних наук, докторант,
Львівський університет бізнесу та права*

Аредов В.

*аспірант,
Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля*

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ СИСТЕМ ЖИТТЄЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ЗАСОБИ ПОДОЛАННЯ НЕДОЛІКІВ УПРАВЛІННЯ ПОСЕЛЕННЯМИ У ЧАСИ ЗМІН

У статті дано аспекти економічного управління поселеннями в умовах сучасних змін. Основною метою є визначення шляхів оптимізації систем життєзабезпечення та розроблення ефективних стратегій подолання недоліків управління. Розглядається актуальність теми в контексті сучасних економічних викликів і змін у соціально-економічному середовищі. Зроблено акцент на необхідності оптимізації систем життєзабезпечення поселень і вдосконалення методів управління, зокрема врахування новітніх стратегій та інструментів. Розглянуто існуючі дослідження щодо індексів та маркерів соціально-економічного розвитку поселень та наукові результати дослідників у різних країнах світу, а також результати практичних досліджень, спрямованих на виявлення шляхів подолання недоліків управління поселеннями. У статті враховано новітні технології, ефективні методи управління ресурсами та інші інноваційні підходи.

Ключові слова: програмно-орієнтований підхід, Модель управління системою маркерів, соціально-економічний розвиток, індекс розвитку поселення.

WAYS TO OPTIMIZE LIFE SUPPORT SYSTEMS AND OVERCOME MANAGEMENT DEFICIENCIES IN TIMES OF CHANGE

Filiak Maksym

Lviv University of Business and Law

Aryedov Volodymyr

Volodymyr Dahl East Ukrainian National University

The article explores aspects of economic management of settlements in the conditions of modern changes. The main goal is to determine ways of optimizing life support systems and developing effective strategies to overcome management deficiencies. The relevance of the topic is considered in the context of contemporary economic challenges and changes in the socio-economic environment. Emphasis is placed on the need to optimize life support systems of settlements and improve management methods, including consideration of modern strategies and tools. Existing research on indices and markers of socio-economic development of settlements is examined. Scientific results of researchers from various countries worldwide are discussed, as well as the results of practical research aimed at identifying ways to overcome management deficiencies of settlements. The study takes into account advanced technologies, effective resource management methods, and other innovative approaches. This article delves into the intricacies of economic management in settlements amidst modern changes, aiming to identify avenues for optimizing life support systems and devising effective strategies to address management deficiencies. It underscores the relevance of this inquiry within the framework of contemporary economic challenges and shifts in the socio-economic landscape, emphasizing the imperative of streamlining settlement life support systems and refining management methodologies, leveraging modern strategies and tools. The research examines existing studies on indices and markers of socio-economic development in settlements, encompassing scientific findings from diverse global researchers and practical research endeavours aimed at rectifying management shortcomings. It takes into consideration advanced technologies, efficient resource management techniques, and innovative approaches. A focal point of these investigations, closely aligned with a programmatic approach, is the examination of key aspects and potential impacts of program-oriented management on enhancing the socio-economic status of communities. Researchers within this domain delve into the concept of programmatic management, its implementation nuances at the local level, and its applicability within the Ukrainian context. Akin to the

programmatic approach is the program-targeted approach, wherein researchers delineate its principles, implementation stages, and advantages vis-à-vis local development problem-solving, budgeting, and sectoral economic development. Other researchers provide case studies of successful programmatic approach implementations in other countries and potential adaptation scenarios for the Ukrainian context. Specifically, emphasis is placed on how programmatic management can optimize decision-making processes, enhance resource utilization efficiency, and contribute to sustainable socio-economic development. Related studies suggest that implementing a programmatic approach to local development management in Ukrainian communities could serve as a pivotal tool in achieving sustainable local development, ensuring optimal resource utilization, and enhancing the quality of life for residents.

Key words: program-oriented approach, system of markers management model, socio-economic development, settlement development index.

Постановка проблеми. Дослідження систем життєзабезпечення та засобів подолання недоліків управління соціально-економічним розвитком поселень в рамках програмно-орієнтованого підходу зазвичай зосереджені на розгляді концепції програмного управління, його впровадженні на місцевому рівні та його можливому впливі на соціально-економічний стан громад. Проте дефіцит досліджень, спрямованих на адаптацію цього підходу до українських умов, ускладнює розуміння його потенційного впливу на розвиток місцевих громад та ефективне використання їхніх ресурсів. У статті пропонується огляд існуючих досліджень під кутом зору впливу зеленої економіки на розвиток поселень в українських умовах, моделей управління системою маркерів соціально-економічного розвитку поселення та окремих індексів для використання у моделі маркерів розвитку поселення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями шляхів оптимізації систем життєзабезпечення та розроблення ефективних стратегій подолання недоліків управління займалися українські та закордонні вчені, серед яких: В. Вакуленко [2] (удосконалення системи управління сільською територіальною громадою), Є. Фишко (партнерство публічної влади, громадськості та приватного сектору), О. Берданова [1] (оперативне планування реалізації стратегії територіального розвитку), Н. Гринчук, В. Колтун, В. Куйбіда (управління розвитком об'єднаних територіальних громад), А. Ткачук [6] (місцевий та регіональний розвиток та участь громадян у ньому), та інші. Серед закордонних дослідників – Джозеф Стігліц [8] (аспекти соціально-економічної рівності у суспільстві), Тім Джексон [10] (співвідношення рівня життя та сталого розвитку), Амартія Сен [7] (розвиток як шлях до розвитку прав і свобод людини) та інші.

Постановка завдання. Вивчити існуючі дослідження, спрямовані на впровадження програмно-орієнтованого підходу до управління місцевим розвитком в українських громадах.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Вплив зеленої економіки на розвиток поселень в українських умовах

Відомий український науковець Володимир Миколайович Вакуленко [2] вніс значний внесок у вивчення зеленої економіки та її впливу на розвиток населених пунктів в Україні. Він та опублікував численні праці з цього питання, зокрема, працюючи на кафедрі регіональної політики Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Дослідження Вакуленка спрямовані на вивчення потенціалу зеленої економіки як механізму стимулювання сталого розвитку та економічного зростання в Україні. Він аналізує сектор відновлювальної енергетики країни та необхідні політики та регулювання для її сприяння. Також він розглядає потенціал зелених інновацій та технологій для трансформації економіки та створення нових можливостей для бізнесу та громад.

У своїх працях Вакуленко підкреслює важливість врахування екологічних аспектів у процесах економічного прийняття рішень. Він вважає, що перехід до зеленої економіки може сприяти більш ефективному використанню ресурсів, зменшенню викидів у біосферу та створенню нових можливостей для економічного зростання. Він також вивчає потенціал зеленої економіки для створення нових робочих місць та покращення соціального благополуччя, особливо в сільських районах.

Дослідження Вакуленка підкреслюють необхідність більш сталого підходу до економічного розвитку в Україні, роблячи особливий акцент на сприянні розвитку зеленої економіки як засобу зростання та соціального благополуччя. Робота цього науковця має важливі наслідки для бізнесу та громад, які прагнуть досягти сталого розвитку та економічного процвітання у країні.

Український економіст Ольга Володимирівна Берданова [1] провела дослідження впливу зеленої економіки на розвиток населених пунктів в Україні. Її робота спрямована на аналіз поточного стану зеленої економіки в Україні, а також на визначення можливостей для розвитку цього сектору та його впливу на економічний зростання населених пунктів.

У своїх роботах дослідниця стверджує, що зелена економіка може бути значущим стимулом

економічного зростання та сталого розвитку населених пунктів. Вона визначає потенціал для створення зелених робочих місць, розвитку відновлювальних джерел енергії та впровадження сталих рішень у сфері транспорту, що створює ключові можливості для зеленої економіки в Україні.

п. Берданова також підкреслює важливість партнерств публічного та приватного секторів та залучення місцевих громад у розвиток зеленої економіки. Вона вказує на необхідність підтримки органами місцевого самоврядування малих та середніх підприємств, що діють у «зеленому» секторі, та розвитку освітніх програм для підвищення обізнаності щодо «зелених» технологій та практики їх застосування.

Науковець також акцентує увагу на механізмах підтримки розвитку зеленої економіки в Україні. Вона обговорює необхідність впровадження фінансових та податкових стимулів, а також важливість створення сприятливого правового та регуляторного середовища для зелених підприємств.

Загалом роботи п. Берданової роблять акцент на потенціалі зеленої економіки для сприяння сталому розвитку населених пунктів та надають рекомендації для розвитку та підтримки цього сектору.

А.Ф. Ткачук – український економіст, який вніс вагомий внесок у вивчення зеленої економіки та її вплив на розвиток населених пунктів в Україні [6]. У своїх роботах він досліджує концепцію зеленої економіки та її потенціал для сприяння сталому розвитку, а також розглядає роль місцевих громад та підприємств у впровадженні зелених практик.

Ткачук визначає зелену економіку як систему, яка сприяє економічному зростанню за умови зменшення впливу на навколишнє середовище, і підкреслює важливість сталості для досягнення довгострокового економічного успіху.

п. Ткачук також акцентує увагу на ролі зеленого підприємництва у сприянні сталому розвитку в Україні. Він аргументує, що зелене підприємництво може надати каркас для сталого економічного зростання, спонукуючи до екологічно чистих практик у бізнесі та створюючи нові можливості працевлаштування в зеленому секторі.

Крім того, цей науковець досліджував потенціал зелених технологій у зменшенні споживання енергії та сприянні сталому розвитку в сільських районах України. Він розглядає роль зелених технологій у сприянні енергоефективності, зменшенні викидів парникових газів та покращенні загальної якості життя в сільських районах. Науковий внесок цього дослідника сприяє покращенню розуміння зеленої економіки та її потенціалу для сприяння сталому розвитку в Україні, підкреслюючи важливість сталих практик для досягнення

довгострокового економічного успіху та вирішення проблем навколишнього середовища.

Український економіст та громадський діяч Євген Фишко [4] провів дослідження, де, зокрема, розглядав вплив зеленої економіки на розвиток населених пунктів в Україні. Його роботи спрямовані, зокрема, на вивчення того, як принципи та практики зеленої економіки можуть сприяти сталому розвитку та створенню більш екологічно чистих і економічно життєздатних населених пунктів.

п. Фишко досліджує потенціал принципів зеленої економіки для забезпечення економічного зростання та поліпшення екологічної сталості в Україні. Він аргументує, що політика та практика зеленої економіки можуть сприяти підвищенню енергоефективності, популяризації відновлювальних джерел енергії та зменшенню викидів парникових газів. Ці зміни, в свою чергу, можуть сприяти створенню нових можливостей для зайнятості та стимулювати економічне зростання як в сільських, так і в міських районах.

Дослідження Фишка також розглядає конкретні виклики, що стоять перед Україною у процесі переходу до зеленої економіки. Він обговорює потребу вдосконалення регулювання та правових рамок для підтримки зеленого розвитку. Він також підкреслює важливість підвищення обізнаності та підтримки щодо зелених ініціатив, а також збільшення доступу до фінансування та технічної допомоги для підприємств і громад, які хочуть впроваджувати зелені практики.

Фишко також розглядає роль міжнародного співробітництва в підтримці розвитку зеленої економіки в Україні. Він висвітлює потенційні переваги партнерства з іншими країнами та міжнародними організаціями, включаючи доступ до експертизи, технологій та фінансових ресурсів.

Модель управління системою маркерів соціально-економічного розвитку поселення. Окремі індекси для використання у моделі маркерів розвитку поселення.

Кілька економістів внесли свій внесок у дослідження моделі управління системою показників соціально-економічного розвитку населених пунктів. Одним із цих науковців є Олександр Жемойда, який запропонував методологію розробки стратегій місцевого соціально-економічного розвитку в Україні. Методологія Жемойди включає систему показників для моніторингу соціально-економічного розвитку населеного пункту, а також рекомендації щодо розробки місцевих стратегій на основі цих показників.

Український дослідник Віктор Коваленко [3] також відзначився своїм внеском у розробку моделі управління показниками соціально-економічного розвитку через свої дослідження з розробки системи показників для оцінки інвес-

тиційної привабливості. Дослідження Коваленка включають аналіз економічних та фінансових показників, а також соціальних факторів.

Загалом комплексна модель управління показниками соціально-економічного розвитку зазвичай включає аналіз різноманітних показників, пов'язаних із економічними, соціальними, екологічними та інвестиційними чинниками. Цю модель можна використовувати місцевим органам влади для ефективного управління соціально-економічним розвитком населених пунктів та забезпечення сталого зростання.

Кілька економістів також внесли свій внесок у дослідження щодо окремих індексів для використання в системі маркерів розвитку населених пунктів. Одним із помітних дослідників в цій області є Амартія Сен [7], який впровадив підхід до можливостей як способу вимірювання розвитку поза межами лише економічних показників. У своїй роботі "Development as Freedom" (Розвиток як свобода) Сен стверджує, що розвиток слід розглядати як процес, який дозволяє особам розширювати свої можливості та свободи.

Ще одним важливим внеском до даної тематики є робота Махбуба уль Хака, який розробив Індекс людського розвитку (ІЛР) як більш комплексний показник розвитку, ніж традиційні економічні показники, такі як ВВП. ІЛР враховує такі чинники, як освіта, здоров'я та дохід, і широко використовується для порівняння розвитку між країнами [9].

Джозеф Стігліц – ще один економіст, який вніс свій внесок у розробку окремих індексів для вимірювання розвитку [8]. У своїй роботі "Measuring What Counts" (Вимірювання того, що має значення) Стігліц стверджує, що традиційні економічні показники, такі як ВВП, не охоплюють повний спектр економічних, соціальних та екологічних факторів, які впливають на благополуччя. Він пропагує більш комплексний підхід, який враховує такі чинники, як нерівність, екологічна сталість та політична свобода.

Інші економісти, зокрема Кейт Раворт і Тім Джексон [10], розробили індекси, які акцентують на екологічній сталості розвитку. Модель Раворт "Doughnut Economics" пропонує нову економічну систему, яка сприяє соціальній та

екологічній сталості, тоді як робота Джексона "Prosperity without Growth" аргументує за нову економічну модель, яка визначає пріоритети на користь благополуччя людини та екологічної сталості над економічним зростанням.

Ці економісти та їхні роботи внесли свій внесок у розробку окремих індексів для використання в моделі маркера розвитку населених пунктів та громад. Їхні підходи підкреслюють важливість вимірювання розвитку поза традиційними економічними показниками та врахування ряду факторів, які сприяють благополуччю людини та сталому розвитку.

Висновки з проведеного дослідження. Існуючі дослідження щодо запровадження програмного підходу до управління місцевим розвитком аналізують ключові аспекти цього підходу та його потенційний вплив на покращення соціально-економічного стану громад.

Основна увага у цих дослідженнях, що близькі до програмно-орієнтованого підходу, приділяється розгляду концепції програмного управління, особливостей її впровадження на місцевому рівні та можливостей застосування в контексті українських громад. Спорідненим із програмно-орієнтованим є програмно-цільовий підхід. Дослідники цього підходу докладно розкривають принципи та етапи його впровадження, визначаючи переваги цього методу в контексті вирішення проблем місцевого розвитку, бюджетування та розвитку окремих галузей національної економіки.

Інші дослідники надають приклади успішного впровадження програмного підходу в інших країнах та можливі сценарії його адаптації для українського контексту. Зокрема, робиться акцент на те, як програмне управління може сприяти оптимізації процесів прийняття рішень, підвищенню ефективності використання ресурсів та сприяти сталому соціально-економічному розвитку громад.

Існуючі споріднені дослідження вказують на те, що впровадження програмного підходу до управління місцевим розвитком у громадах України може стати важливим інструментом для досягнення сталого розвитку на місцевому рівні, забезпечуючи оптимальне використання ресурсів та підвищення якості життя населення.

Список використаних джерел:

1. Берданова О.В., Фишко Є.О. Оперативне планування реалізації стратегії територіального розвитку: практичний посібник. Київ : ТОВ «Софія-Ф», 2012. 48 с.
2. Вакулєнко В.М., Орлатий М.К., Калайнов М.М. Удосконалення системи управління сільською територіальною громадою : кол. монографія у двох томах. Том 1. "Проблеми ефективного функціонування АПК в умовах нових форм власності та господарювання" / за редакцією П.Т. Саблука, В.Я. Амбросова, Г.Є. Мазнева. Київ : ІАЕ, 2001. С. 69–72.
3. Крупка М., Кульчицький М., Коваленко В. Трансформація ролі доходів місцевих бюджетів як інструменту бюджетного механізму в контексті децентралізації. *Світ фінансів*. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. Вип. 3 (56). С. 7–18.

4. Фишко Є.О., Бойко-Бойчук О.В., Вакуленко В.М. та ін. Партнерство публічної влади, громадськості та приватного сектору у процесах місцевого розвитку : монографія / за ред. Є.О. Фишка; Ін-т реформ. Київ : Вирий, 2003. 168 с.
5. Петрик М.Д. Відтворення зеленої економіки як основна мета державно приватного. Державне управління: удосконалення та розвиток. Київ, 2013. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=666>
6. Ткачук А.Ф. Місцевий та регіональний розвиток. Участь громадян у місцевому розвитку: практичний посібник для практичних людей. Київ : Легальний статус, 2012. 144 с.
7. Amartya Sen. *Development as freedom*. Oxford University Press. 1999. P. 1–5.
8. Joseph Stiglitz. *The price of inequality: How today's divided society endangers our future. Sustainable Humanity, Sustainable Nature: Our Responsibility*. W. W. Norton & Company. 2012. P. 379–399.
9. Mahbub ul Haq. *Reflections on Human Development*. Oxford University Press. 1999. 300 p.
10. Tim Jackson. *Prosperity without Growth: Foundations for the Economy of Tomorrow*. Routledge. 2017. 350 p.

References:

1. Berdanova O. V., & Fishko Y. O. (2012) *Operatyvne planuvannya realizatsii stratehii teritorialnoho rozvytku* [Operational planning for the implementation of territorial development strategy]: practical guide. Kyiv: TOV "Sofia-F".
2. Vakulenko V. M., Orlatiy M. K., & Kalayanov M. M. (2001) *Udoskonalennya systemy upravlinnya sil's'koyu teritorial'noyu hromadoyu* [Improvement of the management system of the rural territorial community]: a collective monograph in two volumes. Volume 1. Problems of effective functioning of agriculture under new forms of ownership and management / eds. P. T. Sabluk, V. Y. Ambrosov, & H. Y. Maznev). Kyiv: IAE.
3. Krupka M., Kulchytskyi M., & Kovalenko V. (2018) Transformatsiya roli dokhodiv mistsevykh byudzhetiv yak instrumentu byudzhetnoho mekhanizmu v konteksti detsentralizatsiyi [Transformation of the role of local budgets' revenues as an instrument of the budgetary mechanism in the context of decentralization]. *Svit Finansiv*, no. 3(56), pp. 7–18.
4. Fishko Y. O., Boyko-Boychuk O. V., Vakulenko V. M. et al. (2003) *Partnerstvo publichnoyi vlady, hromadskosti ta pryvatnogo sektoru u protsesakh mistsevoho rozvytku* [Partnership of public authorities, civil society, and the private sector in local development processes]: a monograph / ed. Y. O. Fishko. Kyiv: Vyryy.
5. Petryk M. D. (2013) *Vidtvorennya zelenoyi ekonomiky yak osnovna meta derzhavno-pryvatnoho partnerstva* [Reproduction of the green economy as the main goal of public-private partnership]. *Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvytok*. Available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=666>
6. Tkachuk A. F. (2012) *Mis'cevyi ta rehional'nyi rozvytok. Uchast' hromadyan u mis'kovomu rozvytku: praktychnyi posibnyk dlia praktychnykh liudei* [Local and regional development. Citizen participation in local development: A practical guide for practical people.] Kyiv: Legal Status.
7. Sen A. (1999) *Development as freedom*. Oxford University Press.
8. Stiglitz J. (2012) *The price of inequality: How today's divided society endangers our future*. W. W. Norton & Company.
9. Haq M. ul. (1996) *Reflections on Human Development*. Oxford University Press.
10. Jackson T. (2017) *Prosperity without Growth: Foundations for the Economy of Tomorrow*. Routledge.

E-mail: maxym.filyak@gmail.com